

Bijna verdronken

Bezoek van de Duitse kunstenaar Albrecht Dürer aan Walcheren

We schrijven 10 december 1520: "...maar toen ik in Arnemuiden aankwam, trof me een groot ongeluk... Degenen die aan de oever stonden, hadden ons al opgegeven." Deze woorden lezen we in het dagboek dat een van de grootste kunstenaars uit de renaissance bijhield tijdens zijn reis naar de Nederlanden. Zijn bezoek aan Zeeland was er een toevallig onderdeel van. Het had maar een haar gescheeld of Albrecht Dürer was 'bij ons' op Walcheren verdronken. Zijn trip naar Zeeland zou ook nog een vervelend staartje krijgen.

De kunstenaar

Albrecht Dürer werd in 1471 geboren in het Beierse Neurenberg. Hoewel hij veel reisde, zou Neurenberg tot zijn dood in 1528 zijn thuishaven blijven. Aanvankelijk was het de bedoeling dat Albrecht net als zijn vader goudsmid zou worden, maar dat liep geheel anders. Hij zou uitgroeien tot beroemd tekenaar, graficus, schilder en schrijver. Ten noorden van de Alpen was hij misschien wel de grootste kunstenaar van zijn tijd.

Veel grote artiesten worden pas beroemd, of beter gezegd gewaardeerd, na hun dood. Albrecht Dürer echter was in zijn tijd reeds een bekendheid, uiteraard met name in de hogere kringen. Hij was een vernieuwer, een grensverlegger, die de ontwikkeling van zijn tak van kunst een flinke duw vooruit gaf.

Dürer was een zachtmoedig man met het hart op de juiste plaats. Hij ging met iedereen om, van hoog tot laag, en hij was gul en sociaal bewogen.

Van het enorme oeuvre dat deze meester ons naliet, kunnen we vijfhonderd jaar na

dato nog altijd in veel musea genieten. De hoge kwaliteit van zijn werk blijkt ook uit de huidige handelswaarde ervan.

De reis en het dagboek

Dürer maakte vanuit 'zijn' Neurenberg de

Albrecht Dürer, zelfportret op 26-jarige leeftijd, 1498. Museo del Prado, Madrid. (internet)

reis naar de Nederlanden samen met zijn vrouw Agnes Frey en een dienstmeid. Hoofddoel van de reis was een bezoek aan Aken en Antwerpen.

Dürer ging om twee redenen naar Aken. Van keizer Maximiliaan kreeg hij een jaarlijkse vergoeding. Na de dood van deze vorst was het allerminst zeker of de tegemoetkoming zou worden voortgezet. Daarom moest Maximiliaans opvolger, Karel de

Vijfde, worden gepaaid. De bijwoning van zijn kroning was dus van groot belang omdat Dürer zich daar aan hem kon presenteren.

Ook Antwerpen was een interessant reisdoel. Neurenberg en de Scheldestad hadden namelijk een speciale band vanwege het grote aantal kooplieden in beide steden. Er bestond zelfs een Neurenbergse kolonie in Antwerpen. Dürer wilde er dan ook veel stadgenoten en geestverwanten ontmoeten.

Het dagboek dat Dürer tijdens zijn tocht bijhield, levert geen literair verhaal op want het is voornamelijk een kasboek. Toch kan de lezer zich, tussen de regels door, enigszins in Dürers gedachten verplaatsen en komt hij daarbij ook veel te weten over Dürers tijd. Derhalve is het geschrift toch van enorme waarde.

Zeeland

In tegenstelling tot Dürers reis naar Aken en Antwerpen was de trip naar Zeeland niet gepland. Toen hij in Antwerpen vernam dat er in de buurt van Zierikzee een walvis was aangespoeld, 'moest' Albrecht naar Zeeland afreizen. Een walvis spreekt nog steeds tot de verbeelding, maar in de zestiende eeuw was het een mythisch dier dat veelvuldig werd afgebeeld op tekeningen, schilderijen en wapens. Ook op het wapen van (de Polder) Walcheren staat een spuitende walvis. Voor een groot tekenaar als Dürer was dit onfortuinlijke dier een niet te missen object.

In Antwerpen huurde hij daarom, samen met een klein groepje vrienden, paard en wagen en vertrok naar Bergen op Zoom. Daar stapte hij op een boot die hem over de Zeeuwse wateren zou voeren. Het was december, bitter koud en onstuimig, tekenen-

de Dürer op. Het schip voer niet direct naar Zierikzee maar stevende af op Walcheren. Waarom is niet duidelijk.

Dürer noteerde in zijn dagboek: "We voeren langs ondergelopen plaatsen, waar we de nokken van de daken boven het water zagen uitsteken." Dat moet ergens in het oostelijk deel van Zuid-Beveland zijn geweest. In die eeuw vonden veel dijkdoorbraken plaats, met alle gevolgen van dien. De bekendste is wel de Sint Felixvloed, tien jaar later, in 1530.

In de buurt van Goes verliet het gezelschap de boot. Men nam een kijkje in die stad en vooral de klederdracht viel in de smaak. Dürer tekende daar een boerenmeisje in zijn schetsboek.

De route liep verder westwaarts, over het water tussen "het eiland Wolfertsdijk" en "de stad Kortgene", op Noord-Beveland.

Walcheren

Op Walcheren aangekomen, meerde het schip af in Arnemuiden. Dürer en zijn maatjes overnachtten in een herberg. De waard van het etablissement in Arnemuiden had de eer door Dürer te worden getekend. Als blijk van dank kreeg de kunstenaar van hem een bloemkool! Ach, wist de waard veel wie voor hem stond. Jammer dat die tekening spoorloos is verdwenen; wat zou Arnemuiden trots zijn geweest op deze echte Dürer.

De volgende dag vertrok men per bootje naar Middelburg. Dat zal wel over de kronkelige Arne zijn gegaan, want het Havenkanaal (zie *De Wete* 2009, nr. 1) werd pas in 1535 voltooid.

Dürer wist dat in de Abdij aldaar een paneel hing van Johan de Mabuse (Jan Gossaert van Mabuse; zie *De Wete* 2004, nr. 1) en hij wilde dit werk graag bekijken.

'De Kruisafname', het schilderij dat in 1568 is verbrand, viel hem blijkbaar wat tegen, want hij merkte op dat het kleurgebruik weliswaar mooi was, maar hij vond het schilderij verder niet erg goed. In Middelburg maakte Dürer een stadswandeling. Het stadhuis van de architectenfamilie Keldermans maakte diepe indruk op hem. Hij

voorstelden dat het weer nog steeds onstuimig was, die tiende december 1520. Bij het aanmeren van het bootje waarop Dürer zat, stormde een ander, veel groter schip op het schuitje af. Een aantal passagiers, onder wie de knechten van de schipper, was al veilig aan wal. Dürer, een vriend, twee oude vrouwen, een kleine jongen en

schreef: "Overal in de stad is veel kunst. Er is een kostbaar gestoelte in de Abdij, een schitterende stenen kloostergang en een mooie parochiekerk." Verder merkte hij over Middelburg op: "De stad is heerlijk om te tekenen" en over Veere, "Een aardig stadje met schepen uit alle landen".

Bijna verdronken

Vanuit Veere ging hij met een bootje terug naar Arnemuiden. Dat werd een tocht die hem bijna het leven kostte. We moeten ons

Arnemuiden op het panorama van Walcheren (Zelandiae Descriptio) van Antoon van den Wijngaerden, ca. 1550.

de schipper waren nog aan boord. Op het moment dat het grote schip het kleine ramde, brak het touw waarmee het vaartuig aan de oever vastlag. Tegelijkertijd stak er een fikse bries op. Het bootje werd stuurloos de zee opgedreven. Dürer: "Toen zei ik tegen de schipper dat hij moed moest vatten en op God moest vertrouwen en

7 Dec. An unser frauen abendt bin ich gezogen
 1520. mit den gesellen in Seeland/ und Bastian
 Anhoff lich mir 5 gulden.
 Und lag die erste nacht am anchor in der
 see/ es war fast kalt und hetten weder speiß
 noch tranck. Den samstag hien wir zu der
 8 Dec. 1520. Gûs/ da conterfet ich ein dinstlicher manir.
 Von dannen fuhren wir geng Er-
 ma " und ich laget zu zehring 15 stûder.
 Wir fuhren für die untergangene seecken/
 da wir die spitz von dâchern bep dem wasser
 sahen auftragen ". Und fuhren für das in-
 sulin Wohlthätig " und für das stättlein
 Sünge " in einer andern noch bepliegenden
 insulin. Selant hat 7 insulin und zu Ernig "/
 da ich übernacht lag/ ist die groß.
 Von dann fuhr ich gen Mittelburg "/
 do hat in der abtep Johann de Abus "
 eine große taffel gemacht/ mit so gut im
 hauptstreichen als in gemähl.
 Darnach fur ich zu der Fahr "/ da aus
 allen landen die schiff anleiden/ ist ein fast
 feines stättlein.
 Aber zu Arnwud "/ do ich anfuhr/ do
 geschah mir ein großer unrat. Do wir am
 lande stiffen und unser sahlantwurffen/ da
 trug ein großer schiff neben uns so lastig-
 tig/ und was eben in aufsteigen/ das ich ihm
 gedräng jederman für mir ließ aufsteigen/
 als das niemand dan ich/ Görg Közler "/
 zwep alte weiber und der schiffmann mit
 einen kleinen buben in schiff blieben. Als
 sich nun das ander schiff mit uns trug/
 und ich noch also mit den genanden uf dem
 schiff warn und nit auß konnten weichen/
 do zerris das starcke sahl und so hien in
 selben ein starcker sturmwind/ der trieb
 unser schiff mit gewalt hinter sich/ do
 schrien wir alle umd hülf/ aber niemand
 wolt sich wagen/ da schlug uns der wind
 wieder in die see. Da rauft sich der schiff-

mann und schriehe/ dan seine linckth
 aufgetreten/ und war das schiff ung
 Do war angst und noth/ dan der win
 groß und mit mehr dan 6 personen im
 Do sprach ich zum schiffman/ er solt
 fahren und hoffnung zu gott haben und nach-
 dacht/ was zu than were. Sagte er/ wan er
 den kleinen segel hant auffziehen/ so wohlte wir
 und versuchen/ ober wieder mocht anfahren.
 Also halff wir schwerlich an einander und
 brachten lecht halb auff und fuhren wieder
 an. Und do die am landt sahen/ die sich unser
 betwegen hetten/ wie wir uns behülffen/ do
 kamen sie uns zu hülf und kammern zu land.
 Aber Mittelburg ist eine gute stadt/ hat
 ein über schön rathaus mit einen höflichen
 thurn/ do ist an allen dingen viel laust an /
 do ist ein überhöflich schön gestül in der
 abtei und ein höflich poztirch von stain
 und hübsch pfaartirch/ und sonst war die
 stadt höflich zu conterfeyen.
 Seeland ist hübsch und wunderlich zu
 sehen/ des wassers halben/ dann es ist
 höher als das erdreich.
 Ich hab conterfet mein wirth zu Ern-
 mi ".
 Meister Hugo und Alexander Anhoff "
 und der Birschvogel diener/ Friederich hat
 mit ein jeglicher ein indianisch muz ge-
 schenck/ die sie mit spiel gewonnen haben.
 Und der wirth hat mir den außwachsenden
 zwibel eine geschenck.
 10 Dec. Und am mondag frühe fuhren wir zu
 1520. schiff wieder aus und fuhren für die Fahr "
 und für Zürichsee ". Wolt den großen fisch
 gesehen haben/ da hett in die foztma wie-
 der weggeführt.

De uitgegeven tekst van het reisverslag van Dürer in: J. Veth en S. Muller, 'Albrecht Dürers niederländische Reise', 1918.

moest nadenken wat we zouden kunnen doen." Blijkbaar was het grote zeil onbruikbaar geworden, want de schipper wilde proberen het kleine zeil te hijsen. Met veerende krachten kreeg men dat half omhoog. Het was een geluk dat ze hiermee terug aan wal konden komen. Na van de schrik te zijn bekomen, deed Dürer vrij uitgebreid verslag van het gebeuren in zijn dagboek.

Verdwenen walvis

De volgende dag ging het van Arnemuiden naar Zierikzee. Het doel was tenslotte om de aangespoelde walvis van dichtbij te zien. Daar aangekomen bleek de gigant der zeeën te zijn weggespoeld! Het gezelschap besloot direct terug te

keren naar Bergen op Zoom. Daar verbleef Dürer nog enige dagen om vervolgens naar Antwerpen terug te gaan.

Hij schreef tot slot over onze provincie: "Zeeland is bekoorlijk en het is wonderlijk om te zien, vanwege het water. Dat staat hoger dan het land." Voor iemand uit Neurenberg was dat natuurlijk een bijzondere gewaarwording.

In Antwerpen bleek dat Dürer in Zeeland een ziekte had opgelopen. Vele geplande bezoeken niet door en zijn tekendrang was plots verdwenen. Hoewel hij langzaamaan wat opknapte, voelde hij zich lange tijd niet de oude, zo meldde hij vier maanden later in zijn aantekeningen. "In de derde week na Pasen kreeg ik een hevige koorts, gepaard met een grote

machteloosheid, lusteloosheid en hoofdpijn. Toen ik onlangs in Zeeland was, overviel mij een wonderlijke ziekte, waarvan ik nog nooit had gehoord en deze ziekte heb ik nog.”

Geen malaria

De in Zeeland opgelopen ziekte zou volgens veel bronnen malaria zijn geweest. Maar de Oisterwijkse huisarts Koos Vermuë weet zeker dat Durer geen malaria kan hebben gehad. In april 2008 was de arts te gast in het VPRO-radioprogramma OVT (Onvoltooid Verleden Tijd). Hij legde daarin uit dat de malariaparasiet in december niet meer actief was in Zeeland en

zeker niet in december 1520 toen de winter zeer koud was.

Volgens sommigen leidde de veronderstelde malaria zelfs tot de dood van de kunstenaar in 1528, maar dat is evenmin logisch. Vermuë: “Ook al zou Dürer malaria hebben gehad, dan is het nog niet aannemelijk dat hij daar in 1528 aan stierf. De ‘Zeeuwse malaria’ was niet zo heftig en in

Dürer was te laat in Zierikzee om de daar gestrande walvis te tekenen, maar hij tekende een jaar later een walrus die ook in die tijd in de Zeeuwse wateren was gestrand. Tekening opgenomen in J. Veth en S. Muller, ‘Albrecht Dürers niederländische Reise’, 1918.

principe niet dodelijk. Dat je daar acht jaar na dato aan sterft, is niet logisch.”

Geen mysterieuze ziekte dus, zoals wij die wel gepast zouden vinden bij grootheden als Dürer. Wat hij precies heeft opgelopen blijft tot op de dag van vandaag onbekend. Da's mysterieus genoeg.

Ondanks het ongeluk in Arnemuiden en ondanks de ziekte die hij opliep als gevolg van zijn Zeelandreis, liet Dürer zich positief uit over onze provincie. Zijn bezoek aan Walcheren en Zeeland zou hem echter nog lang heugen én hinderen!

Jaco Simons

Aanbeveling

In het Albrecht-Dürer-Haus in Nürnberg, Duitsland, is Albrechts vrouw Agnes tot leven gewekt. Zij leidt, uiteraard gehuld in kleding van de vroege renaissance, de bezoekers rond. Geschikt voor jong en oud. Zie: www.museen.nuernberg.de.

Noot van de redactie

De bij Zierikzee gestrande walvis is op een schilderij afgebeeld dat Albert Dürer omstreeks 1520/1530 heeft gemaakt. Het bevindt zich in de verzameling van de vrijheren van Bissing te München. Een afbeelding van dit schilderij is opgenomen in: J. Veth en S. Muller, *Albrecht Dürers niederländische Reise*, 1918. (Zeeuwse Bibliotheek)

Geraadpleegde bronnen

- A. Pries (vert.), *'Albrecht Dürer, reis naar de Nederlanden'*, Hoorn 2008.
- P.T.A. Swillens, *'Albrecht Dürer, zijn dagboek van den reis door de Nederlanden in 1520-1521'*, Maastricht 1941.
- A. Mackor, *'De schilder Albrecht Dürer in gevaar in Arnemuiden'*, in: *'Arneklanken'*, jaargang 6 (2001) nr. 2, p. 32-33.
- M.A. Lieveld-van Belzen, *'Een kortstondige ontmoeting: Albrecht Dürer en Arnemuiden'* in: *'Arneklanken'*, jaargang 13 (2008) nr. 2, p. 16-20.

Den Gouden Valcke

Geschiedenis van het pand Dam 29 te Middelburg

Mijn interesse in de geschiedenis van het huis waarin ik ben opgegroeid werd gewekt toen ik, alweer jaren geleden, van mijn inmiddels overleden vader de originele blauwdruk van de verbouwing in 1936 kreeg. Ook rekeningen van de architect en de aannemer zijn in mijn bezit.

Het is moeilijk om de geschiedenis van een afzonderlijk pand te reconstrueren. Toch blijkt ook hier weer dat, met enig geduld en geluk bij het vinden van de juiste bronnen, er meer boven water is te krijgen dan tevoren werd vermoed. Het pand, dat in 1963 op de lijst van beschermde monu-